

ЛЮБОВНІ МОТИВИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

Сливка Л.З.

Інститут іноземних мов

Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Я. Франка

У статті проаналізовано проблематику любовних мотивів у творчості О. Теліги, зокрема в епістолярії письменниці. Для О. Теліги принциповими речами у стосунках стають ідеалістичні феномени: глибокий патріотизм, любов до літератури, поетичний хист, життєлюбність, гостре відчуття кохання, що характеризують психотип авторки як виразно романтичний. Зроблено спробу розкрити поняття любові в трактуванні письменниці. Охарактеризовано сутнісні риси поняття дружби в рецепції О. Теліги. Досліджено трактування О. Телігою поняття любові та кохання та їхній вплив на життя і творчість письменниці.

Ключові слова: любовний мотив, епістолярій, феномен, глибокий патріотизм, любов до літератури, поетичний хист, життєлюбність, психотип, сутнісні риси, рецепція.

Постановка проблеми. Коли говорять про інтимну творчість, мають слідом за давніми латинянами, на увазі щось найглибше та навіть таємне у житті людини, щось глибоко особистісне, задушевне. Тому не випадково інтимна лірика часто стає синонімом лірики любовної, оскільки, тут ми маємо справу із поетичними творами, в яких ідеться про сердечні переживання, прояви любові ліричного героя тощо. Це потребує від дослідника поглибленої уваги до поняття «любов».

Справді, любов (кохання) одне із найглибших, найтаємніших, найособистішніших переживань людини, котре не завжди піддається чіткому поняттєвому окресленню. Один із багатьох смислових аспектів жіночого буття в О. Теліги стосується інтимної сфери й безпосередньо пов'язаний із особистісним буттям мужчини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням творчості О. Теліги займалися багато відомих науковців, зокрема, Д. Донцов, С. Андрусів, О. Астаф'єв, О. Баган, Ю. Бойко, В. Державин, В. Дончик, Т. Салига, Г. Сварник, Л. Сенник, Г. Сивокінь, С. Квіт, Г. Ключек, Ю. Ковалів, М. Крупач, Е. Курціус, Л. Муценко, Н. Лисенко, О. Легка, Н. Мафтин, В. Моренець, Н. Миронець, І. Набитович, та ін. В українській традиції, на думку етнопсихологів, жінка завжди займала особливе становище. Її активність не можна порівняти із слабше вираженою діяльністю жінок у західноєвропейських спільнотах. Такі традиційні уявлення про жіночу сутність та її інтимне буття лише поглиблювались та розвивались, протиставляючись дещо пасивним та невиразним ідеалам жінок у традиції XIX ст. Йдеться про конкретизацію отого вираженого в поезії гімну «бурхливій радості життя», що добре помітив та описав Д. Донцов [10, с. 410]. Ю. Бойко у цьому плані говорить про переважання лірико-біографічних творів, про «жіночий ерос» поетеси та її здатність сублімувати еротичні настрої в естетичному та суспільному напрямках [6, с. 413]. Не випадково й В. Державин любовні мотиви, поруч із артистичними та героїчними, вважає основними в поезії О. Теліги [8, с. 198]. А сучасні автори вказують на нерозривний зв'язок між патріотизмом та інтимною сферою в молодій та красивій літераторки, оскільки «розуміння Батьківщини, любов до неї нерозривно поєднана з любов'ю й відданістю чоловіку» [21, с. 188].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зрештою, немає телігознавця, що так чи інакше не вказував би на цей яскравий вимір творчості письменниці, котрий вона також активно осмислювала в листах, критиці та публіцистиці. Проте вплив власне любовних мотивів на творчість та її життєвий шлях письменниці загалом ще залишається не дослідженим.

Тож, метою статті є дослідити та проаналізувати любовні мотиви у творчості О. Теліги, зокрема в епістолярії письменниці.

Виклад основного матеріалу. Схожий тип лицарської жінки та її кохання, на думку філософа, якраз і утверджувала у своїй творчості О. Теліга [9, с. 373–381]. Так любов у міжвоєнному націоналізмі поєднується із любов'ю до рідної землі та любов'ю до Бога і постає як «великий стимул героїчних душ, який дає їм твердість іти крізь всі перепони, крізь терпіння, всі розчарування і зневаги, крізь всі спокуси» [10, с. 446].

Найбільш прямі та відверті трактування поняття «любов» спостерігаємо насамперед в епістолярії письменниці, особливо ж у листах до близької подруги Наталі Ливицької-Холодної, котра певний час входила до кола вісниківців. Тож не випадково, що один із типів таких трактувань стосується саме жіночої дружби. У листі від 15.07.1932 р. О. Теліга висловлює велику радість від того, що змогла потоварищувати із такою людиною, як Н. Ливицька-Холодна [19, с. 66–68]. Їй страшенно подабається саме ота характерна для філії (дружнього почуття) духовність, спільність інтересів, душевна близькість, котрі формують, за К.С. Люїсом, «світлий, спокійний, розумний світ». І світ цей народжується з приятелювання, коли «двоє чи троє спостережуть, що вони щось розуміють однаково» [20, с. 19]. Власне літераторка у згаданому листі піднімає проблему можливості приятелювання і дружби між інтелігентними жінками. Вона зізнається, що їй важко полюбити «розумну» жінку, позбавлену естетичної глибини та жіночості, і радіє, що адресатка не така: «Жінки розумні є: наприклад Таля і їй подібні. Але вже тоді вони цілковито позбавлені естетики, поезії і взагалі всього жіночого. Думаю, що я тому тебе так любила (не «возгордися»), що ти і розумна, і жіноча, ніжна». Поетеса вказує на всі складнощі жіночої дружби: «Ніколи не уявляла, що можу подружитися цілковито з жінкою, так вражала мене і відштовхувала завжди в жіночій дружбі

оця заздрість, дрібничковість і нестійкість. Сьогодні найкраща товаришка, а завтра «міщанка», «дрань», «развратниця» і т.п. епітети».

Усвідомлюючи складнощі приятельських стосунків між жінками, О. Теліга вказує на переваги дружби між чоловіком та жінкою, однак при цьому теж зауважує певну складність – постійно присутнє «але»: «Ніколи не думала, що це може бути щось дійсно гарне. Я, як і ти, завжди приятелювала з чоловіками і дуже ціню цю дружбу, бо дійсно вона має в собі щось неловиме, гарне і ніжне, яке ти зауважила в своїх відношеннях з Крижанівським. Але... завжди така дружба має своє «але». Ось бачиш, Крижанівський тобі не пише. Щось там є. Не все може бути між вами ясно і просто. Зате, що може перешкодити нам в нашій дружбі і що може обмежити нашу щирість? – Ніщо!». У листі немає експліцитної конкретизації, але можемо припустити, що те «але» лежить таки в еротичній сфері, оскільки чимало філософів підкреслюють, що друзі різної статі «неминуче одне в одного заховаються» (К.С. Люїс) [20, с. 197].

Притаманне письменниці й тлумачення дружби як духовно-раціональної філії, оскільки існує чітке усвідомлення низки речей, котрі об'єднують друзів, згідно з відомим принципом: друг бачить ту саму істину, що й я. Для О. Теліги такими принциповими речами у стосунках із Н. Лівичкою-Холодною стають ідеалістичні феномени: глибокий патріотизм, любов до літератури, поетичний хист, життєлюбність, гостре відчуття кохання, що характеризують психотип авторки як виразно романтично-ідеалістичний: «Це старе і сантіментальне слово – дружба, і його люблять вживати часто. Але не смійся, Натусю, я страшна ідеалістка і надаю цьому слову велике значіння. І я вірю твердо, що у нас з тобою буде справжня, хороша і глибока дружба, яка нічим не буде нагадувати лялькуватих відношень, наприклад пані Доценко і Зоні».

Я рада, що ти непохитна українка. Радію, що ти так же палко любиш поезію і літературу, як і я, і що ти здібна творити ніжні і гарні вірші. Радію, що ти любиш життя і що ти так тонко і гостро відчуваєш Кохання. Знаю, що наша дружба нам дасть багато. Зою я дуже люблю. Хороша вона надзвичайно і для душі мені давала багато, та для розуму – нічого».

В іншому листі від 6 вересня 1932 року письменниця ще раз звертається до теми жіночої дружби в контексті стосунків із Н. Лівичкою-Холодною і при цьому доходить до певних узагальнень [19, с. 102–104]. Так нею формується епістолярне вираження ідеалу жіночого товаришування – «досконалої дружби», – котрий полягає у щирості, глибині почуттів, взаємопідтримці, взаєморозвитку і котрий можна поширити на ідеал дружби взагалі: «Мушу тобі сказати одне: ми мусимо все казати, бо це ж так гарно не робити з себе, хоч перед кимось, іншого, як є в дійсності. Будемо вдвох розбиратися в різних життєвих операціях і борюкатися з ними. Будемо щирими і безпристрасними одна до другої на самоті і будемо пристрасними при обороні одна одної від нападів чужих людей. Дружба мусить бути такою. Хай безпристрасним буде прокурор, професор, навіть мати, в стосунку до своїх дітей, але справжній друг мусить бути пристрасним,

себто боротися з усім прикрим, з усіма нападами, які, може й справедливо, обрушуються на другого. Тоді тільки це буде досконалою дружба, а не така, як у Зонь, які за очі критикують характер, фігуру чи колір обличчя своєї приятельки. Може я перебільшую, але це моє глибоке переконання. Люба моя, кожна з нас, мабуть, має багато не тільки негативних, а просто смішних чи неестетичних рис. Це нічого. Я твердо знаю, що не ці риси є основою наших душ, а це саме головне. Ти права, удвох ми зможемо багато зробити, і власне добре розвинути ми зможемо лише вдвох. І це щастя, що ми зустрілися. Ми маємо якісь думки, розвиток, здібності, але брак нам, кожній зокрема, самовпевненості і смілости, щоб свої плани перевести в життя. Вдвох, підтримуючи одна одну, ми їх переведемо».

Водночас письменниця усвідомлювала велике значення для саморозвитку жінки наявності дружби з чоловіками, дружби в котрій поняття привабливості та симпатії теж відіграють важливу роль. Про це йдеться поетесі, коли вона осмислює ставлення чоловіків до «жінки гарної та жінки вченої» та критикує відірваний від чоловічого світ феміністок: «Так, чоловіки не люблять, не захоплюються вченими жінками, типу С. Русової, хоч і приймають її до свого грона, а деякі і шанують її. Але хіба б ти сама, на місці чоловіків, захоплювалася б нею? Черевики – № 42, спідниця криво вдягнена, комірці брудні. Атже ж і ми, Натусю, в чоловіках цінимо не лише розум, а і зовнішній вигляд, ану спробуй захопитися професором Бідновим, хоч би і в молодості?»

Шанувати, цінити, так, можна, але підсміюватися над такими типами теж будемо, як чоловіки над жінками типу Русової. Мені здається, що чоловіки найбільше сміються над «бабами», не тими, що хочуть працювати спокійно між ними і з ними, а над тими, що творять свій власний «баб'ячий» світ з наївними журналами, збірниками, підкреслюючи на кожному кроці і на кожному слові свою рівність з чоловіками і в той же час вкладаючи в свою справу чисто бабську наївність і дрібничковість. Жінки ніколи самі не зможуть створити цікавої газети, журналу, клубу. З цим треба погодитися. Лише в співпраці з чоловіками, а не замикаючися в тісні феміністичні організації, жінка може розвинути цілковито» (16.08.1932 р.) [19, с. 88].

Ще один характерний момент в епістолярній герменевтиці О. Теліги – це потрактування нею любові-еросу та родової любові-сторге. Любов-ерос літераторка називає «Коханням», пише це слово з великої літери, що вказує на значущість саме цього виду любові і то не лише для її жіночого буття. Фактично, звертаючись до Н. Лівичкої-Холодної, письменниця утверджує культ справжнього Кохання до чоловіка: «Щодо Кохання. Може, справжнє Кохання буває раз на тисячеліття, може, цілком не буває, але не важно саме Кохання, а наше відношення до нього, оцей культ, «лампада», який є і у тебе і у мене, і оце наше, жіноче, відвічне, що ми захоронили до цього часу» (24.07.1932 р.) [19, с. 78].

З іншого боку, О. Теліга у листі від 8 червня 1933 р. сповідається подрузі у неповноті своїх почуттів до чоловіка, Михайла Теліги. Вона вказує на наявність у неї великої «любові» до нього, і

йдеться, очевидно, саме про наявність родової любові, строге, подружнього почуття. І водночас про брак «кохання» до чоловіка, отієї жагучої еротичної пристрасті. Така неповнота завдає письменниці душевних мук: «У мене «нічого» не сталося, але все ж таки я дуже хочу поплакати. Мене так мучає останній час одна й та ж думка: при всій моїй великій любові до Михайла, у мене, переконаюся, нема до нього кохання. При таких умовах – життя є дуже тяжким для нас обидвох, а зокрема для мене, бо я з любови до Міші стараюся не показати йому брак кохання» [19, с. 146]. Щоправда, згодом, як можемо припустити, ця повнота почуттів до чоловіка відновиться, і станеться це під час Другої світової війни, в контексті напруженої національно-визвольної боротьби, коли подружжя Теліг якийсь час проживатиме окремо. І свідченням цьому пристрастний лист письменниці, написаний нею в Рівному 17 жовтня 1941 р., де є, наприклад, такі слова: «Любий мій, коханий! Вже так пізно. Бажаю тобі, як найдорожчого, здоров'я і успіху.

Хай тебе Бог хоронить! Вірю, що ми зустрінемося живі і здорові і заживемо знов разом. Пам'ятай одно: яка я не є, але я тебе рідного дуже і дуже люблю і життя без тебе не уявляю» [19, с. 224]. Тут, очевидно, любов і кохання сплелися в єдиному почутті.

Висновки і пропозиції. Отже, найбільш прямі та відверті трактування поняття «любов» спостерігаємо насамперед в епістолярії письменниці, особливо ж у листах до близької подруги Наталі Лівницької-Холодної (протягом 1932-33 років). У них йдеться про складнощі щирої дружби між інтелегентними жінками, про присутність еротичної складової у приятелюванні чоловіка та жінки, про дружбу та кохання між чоловіком і жінкою. Для О. Теліги принциповими речами у стосунках із Н. Лівницькою-Холодною стають ідеалістичні феномени: глибокий патріотизм, любов до літератури, поетичний хист, життєлюбність, гостре відчуття кохання, що характеризують психотип авторки як виразно романтичний.

Список літератури:

1. Агеева В. Філософія жіночого існування / В. Агеева // Бовуар С. де. Друга стаття / Перекл. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко: В 2 т. Том 1. – К.: Основи, 1994. – С. 5-22.
2. Антологія феміністичної філософії / За ред. Е.М. Джагер та А.М. Янг; Пер. з англ. Б. Єгідис; Наук. ред. пер. О. Іващенко. – К.: В-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 800 с.
3. Астаф'єв О. Рецепція творчості Олени Теліги в українській еміграційній критиці / О. Астаф'єв // На сторожі цілості, щастя і могутності більшої родини – нації [Текст]: матеріали наук. конф. 21-23 вересня 2006 р.: до 100-річчя від дня народж. О. Теліги / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Всеукр. жіноче тов-во ім. О. Теліги. – К.: Кий, 2006. – С. 13-17.
4. Бабій О. Олена Теліга / Олесь Бабій // Олена Теліга: Збірник / Ред. О. Жданович. – Київ–Париж–Лондон–Торонто–Нью-Йорк–Сідней: Фундація ім. О. Ольжича, Вид-во ім. О. Теліги, 1992. – С. 233-238.
5. Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настроєвість / О. Баган // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина: Вип. 1 / Ред. колегія: Л. Кравченко, О. Баган, П. Іванишин та ін. – Дрогобич: Коло, 2009. – С. 6-49.
6. Бойко Ю. Олена Теліга – як публіцистика і поетка / Ю. Бойко // Олена Теліга. Збірник / Ред. і примітки О. Ждановича. – Детройт; Нью-Йорк; Париж: Видання Українського Золотого Хреста в ЗСА, 1977. – С. 403-416.
7. Бойчук Б. Олена Теліга (1907-1942) / Б. Бойчук, Б. Рубчак // Олена Теліга. Збірник / Ред. і примітки О. Ждановича. – Детройт; Нью-Йорк; Париж: Видання Українського Золотого Хреста в ЗСА, 1977. – С. 418-421.
8. Державин В. Національна героїня (Олена Теліга) / В. Державин // Державин В. Література і літературознавство. Вибрані теоретичні та літературно-критичні праці. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 197-204.
9. Донцов Д. Козацька жінка у Шевченка / Д. Донцов // Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2009. – С. 371-383.
10. Донцов Д. Поетка вогняних меж / Д. Донцов // Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2009. – С. 404-480.
11. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм / В. Іванишин. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1992. – 178 с.
12. Іванишин П. Критика і метакритика як осмислення літературності: монографія / П. Іванишин. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
13. Іванишин П. Олег Ольжич – герольд нескореного покоління / П. Іванишин. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1996. – 220 с.
14. Іванишин П.В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: монографія / П.В. Іванишин. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
15. Ільницький М. Олена Теліга (літературна сільветка) / М. Ільницький // Поети Празької школи: Срібні сурми. Антологія / Упорядкування, передмова та літературні сільветки М. Ільницького. – К.: Смолоскип, 2009. – С. 509-515.
16. Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посіб. / С.М. Квіт. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 192 с.
17. Ключек Г. Енергія художнього слова: зб. ст. / Григорій Ключек. – Кіровоград: Ред.-вид. від. Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка, 2007. – 448 с.
18. Ключек Г. Про методологію літературознавчої есеїстики Євгена Маланюка / Г. Ключек // Євген Маланюк: література історіософія, культурологія. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 1000-річчю від дня народження Є. Маланюка. Частина I. – Кіровоград: КДПУ, 1998. – С. 24-31.
19. Теліга О. Листи. Спогади / О. Теліга / Упор. Надія Миронець. – 2-ге вид., виправлене. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2004. – 400 с.
20. Філософія любови. Ч. 2. / Сост. А.А. Івін. – М.: Политиздат, 1990. – 605 с.
21. Юрчук О. У тіні імперії: Українська література у світлі постколоніальної теорії: монографія / О. Юрчук. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 224 с.

Сливка Л.З.

Институт иностранных языков

Дрогобычского государственного педагогического университета имени И.Я. Франко

ЛЮБОВНЫЕ МОТИВЫ В ЭПИСТОЛЯРИИ ЕЛЕНА ТЕЛИГИ

Аннотация

В статье проанализирована проблематика любовных мотивов в творчестве О. Телиги, в частности в эпистолярной писательницы. Для О. Телиги принципиальными вещами в отношениях становятся идеалистические феномены: глубокий патриотизм, любовь к литературе, поэтическое умение, жизнелюбие, острое ощущение любви, что характеризуют психотип автора как выразительно романтический. Сделана попытка раскрыть понятие любви в трактовке писательницы. Охарактеризованы сущностные черты понятия дружбы в рецепции О. Телиги. Исследована трактовка О. Телигой понятия любви и любви-страсти и их влияние на жизнь и творчество писательницы.

Ключевые слова: любовный мотив, эпистолярный, феномен, глубокий патриотизм, любовь к литературе, поэтическое умение, жизнелюбие, психотип, сущностные черты, рецепция.

Slyvka L.Z.

Institute of Foreign Languages

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

LOVE MOTIVES IN O. TELIHA'S EPISTOLARY WORKS

Summary

The problems of love motives in O. Teliha's works, especially epistolary works are analyzed in this article. For O. Teliha the principal things are idealistic phenomena such as: deep patriotism, love to the literature, poetic talent, cheerfulness, sharp love feeling, which characterize psycho type of the author as romantic. An attempt is made to reveal the notion of love in the author's rendering. The main features of the notion friendship in O. Teliha's works are characterized. The author's rendering of the notion love and passion and their influence on the author's life and creative work are analyzed.

Keywords: love motive, epistolary works, phenomenon, deep patriotism, love to the literature, poetic talent, cheerfulness, psycho type, main features, rendering.